

УДК 373.5.015.31:316.346.2(477)

Главацька О.Л.

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АСПЕКТІ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

У статті розглядається проблема діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів. Висвітлено сутність понять «гендер» та «гендерна соціалізація». Визначено основні напрями соціально-виховної діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів та розроблено модель такої діяльності. Представлено зміст факультативного курсу «Основи гендерної соціалізації учнів». Охарактеризовано професійні вміння, якими повинен володіти соціальний педагог у роботі з учнями.

Ключові слова: соціалізація, гендерна соціалізація, соціально-педагогічна діяльність, соціальний педагог, учень, заклад середньої освіти.

Процеси соціалізації сучасних учнів зумовлені впливом найрізноманітніших чинників. Причому, вплив цих чинників торкнувся всіх найважливіших напрямів соціалізації: громадянської, трудової, політичної та інших. Серед них і гендерна соціалізація школярів, у галузі якої сьогодні виникають значні проблеми. З одного боку, суспільство в особі школи, сім'ї, державних органів намагається зробити все можливе, щоб виховати в дітях повагу до протилежної статі, сформувати якості, необхідні в майбутньому сімейному житті, дати необхідні знання, які визначають психосексуальну культуру людини. З іншого, практично необмежений доступ дітей до найгірших зразків масової культури, відсутність ефективної законодавчої й нормативної бази впливу на засоби масової інформації й, перш за все, на телебачення, відкритий продаж еротичної, а часом - і порнографічної продукції суттєво знижують зусилля суспільства в цьому напрямку. Школа явно не може впоратися з цією роботою через низку причин: дуже заважає негативна інформація, отримувана дітьми поза школою через засоби масової інформації й у неформальному спілкуванні; особлива делікатність і складність проблеми гендерної соціалізації вимагає від соціальних педагогів відповідної виховної діяльності; сучасна сім'я не надає школі необхідної допомоги, хоча саме вона як основний соціальний інститут повинна справляти на дітей вирішальний вплив у їхньому статевому розвитку й соціальному вихованні.

Наукове вивчення цієї проблеми має свою історію й свої напрями.

У філософському аспекті проблемою соціалізації займалися Г. Гегель, С. Батенін, Н. Макарець, М. Ушакова, В. Каган та ін. Досить значимий внесок у вивчення соціалізації внесли такі соціологи як М. Вебер, Е. Гідденс, Е. Дюркгейм, Дж. Мід, Т. Парсонс, П. Сорокін та ін.

Особливості статевої соціалізації й психосексуального розвитку дитини досліджено в роботах Г. Васильченко, Т. Говорун, В. Кагана, І. Кона, В. Романової, В. Слєпкової та ін. Проблемами гендеру та гендерних стереотипів займалися Е. Алексєєва, Ш. Берн, П. Шихирев, Д. Шіроканов та ін. Соціокультурний підхід до проблеми гендерної соціалізації простежується у

працях П. Бурдє, О. Вороніної, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравця, О. Рябова та ін. У їхніх працях накопичено певний фонд наукових знань про даний аспект соціального виховання, але проблем, які вимагають їх наукового розв'язання, набагато більше.

Метою статті є обґрунтування змісту соціально-педагогічної діяльності в аспекті гендерної соціалізації учнів.

Завдання полягають у: обґрунтуванні сутності понять «гендер» та «гендерна соціалізація», висвітленні основних напрямів діяльності та розробці моделі діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів.

Уведення терміна «гендер» сприяло формуванню нового погляду на соціально-культурні відмінності між статями. Гендер – це змодельована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик «чоловічої» та «жіночої» поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей жінок і чоловіків та їхніх стосунків. Їх набувають особистості у процесі гендерної соціалізації, що визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка відповідно до їхньої статі. Під поняттям гендерної соціалізації розуміють формування статевої ідентичності особистості – єдності поведінки й самосвідомості індивіда, який співвідносить себе з певною статтю й відповідає вимогам певної соціальної ролі. Вона є цілісним процесом управління анатомо-фізіологічним, соціальним, психологічним становленням особистості на різних етапах онтогенезу дитини, що в свою чергу вимагає ефективної соціально-педагогічної діяльності [2; 4].

Соціальний педагог у роботі з учнями з питань гендерної соціалізації водночас із реалізацією інших напрямів своєї діяльності повинен:

- виявляти рівень гендерної, сексуальної освіченості учнів, їх готовність до подружнього життя;
- здійснювати діагностично-корекційну роботу з учнями, що мають відхилення у психосексуальному розвитку, міжстатевих стосунках, статеворольовій поведінці;
- діагностувати емоційно-вольові особливості учнів, що перешкоджають нормальному статево-му розвитку, і здійснювати їх корекцію;
- виявляти й усувати психологічні причини порушень міжстатевих стосунків учнів;
- проводити консультації з питань статі, шлюбу, сім'ї, міжстатевих стосунків;
- консультиувати адміністрацію школи, учителів, класних керівників, батьків з соціально-психологічних проблем гендерного виховання дітей [5].

Одним з кроків, що сприяє такій діяльності, є впровадження факультативного курсу «Основи гендерної соціалізації учнів», який відіграє інтегруючу роль в процесі гендерної соціалізації учнів [1; 3; 4; 9]. Зміст програми подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст курсу «Основи гендерної соціалізації учнів»

№ з/п	Зміст	Кількість годин	
		лекції	практ.
1.	Гендерна соціалізація особистості як актуальна проблема.	2	2
2.	Історія розвитку ідеї гендерного виховання особистості.	2	2
3.	Сутність і зміст виховання школярів у процесі гендерної соціалізації.	2	2
4.	Вплив сім'ї на гендерну соціалізацію особистості.	2	2
5.	Моделювання впливу цілісного «образу Я» особистості на процес гендерної соціалізації.	2	2
	<i>Всього:</i>	<i>10</i>	<i>10</i>

Розробляючи програму факультативного курсу, враховували такі завдання:

- сформулювати необхідність і творчу активність в учнів у процесі засвоєння знань щодо їх гендерної соціалізації;
- забезпечувати засвоєння теоретичних знань на основі урізноманітнення форм та методів роботи;
- розкрити об'єктивну необхідність єдності й узгодженості трьох провідних чинників гендерного виховання учнів: школи, сім'ї та громадськості.

Викладання курсу зорієнтоване на досягнення основної мети – якнайефективніше сприяти гендерній соціалізації учнів. Зміст факультативного курсу передбачав вирішення таких завдань:

- морально-психологічна підготовка підростаючого покоління до шлюбу, правильного вибору шлюбного партнера;
- формування моральних рис, необхідних для спільного життя чоловіка і жінки: тактовності, чуйності, поваги, вірності, відданості;
- виховання почуття соціальної відповідальності молодій людині за кожний свій вчинок, правильного розуміння дорослості та її проявів;
- вироблення високоморальних уявлень про дружбу і кохання, про честь і гідність в міжстатевих стосунках;
- вироблення критичного ставлення до неправильних установок стосовно іншої статі – негативізму, споживацтва, егоїзму, байдужості тощо;
- опанування необхідними знаннями анатомії і фізіології статевого розвитку; фізіології, психології і гігієни статевого життя, попередження ранніх статевих зв'язків, дошлюбної сексуальної практики; моральних і правових основ статевих взаємин.

Будуючи структуру діяльності соціального педагога, ми спирались на аналіз педагогічного досвіду роботи щодо гендерної соціалізації; наукові дослідження з проблеми, що вивчається; враховували особливості взаємодії педагогів з хлопчиками й дівчатками, юнаками й дівчатами. Разом з тим дана діяльність буде ефективно здійснюватись лише в тому випадку коли спеціаліст знає, враховує і використовує свої знання у безпосередньому спілкуванні з учнями в контексті

їхгендерної соціалізації [4; 5; 9]. Отже, на основі теоретичного та практичного стану вивчення проблеми ми розробили модель діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів, що дозволяє простежити зв'язки її різних компонентів, дає можливість покращити організацію і проведення в школі роботи з даного аспекту.

Необхідною умовою функціонування моделі є чітка орієнтація всіх її компонентів на єдину мету, що виступає важливим системоутворюючим чинником і забезпечує організованість, цілісність її функціонування.

Варто наголосити, що соціальний педагог у діяльності з проблем гендерної соціалізації учнів повинен володіти професійними вміннями, а саме: гностичні, проєктивні, конструктивні, організаторські й комунікативні. Діагностична діяльність передбачає здатність:

1) орієнтуватися в соціальній ситуації, що склалась за останні роки, прогнозувати її розвиток, аналізувати й давати педагогічну оцінку процесам і явищам, що відбуваються в галузі гендерної соціалізації;

2) визначати індивідуальні жіночі/чоловічі особливості хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат, їхні інтереси, схильності, рівень сформованості умінь і навичок гендерної поведінки, яка відповідає суспільним нормам;

3) діагностувати статево рольову девіантність дітей;

4) передбачати результати своєї діяльності.

Проєктивна діяльність містить здатність:

1) визначати цілі й завдання статево рольового виховання школярів різних вікових груп;

2) самостійно проєктувати педагогічну діяльність, вибирати педагогічні технології, прийнятні й ефективні в організації статево рольового виховання дітей;

3) передбачати можливі труднощі гендерної соціалізації школярів;

4) передбачати дії дітей у типових і проблемних ситуаціях процесу гендерної соціалізації.

Конструктивна діяльність включає в себе здатність:

1) планувати й відповідно будувати свої дії, спрямовані на взаємодію з дітьми різної статі й різного віку;

2) структурувати зміст навчання, відбирати й композиційно будувати навчально-виховний матеріал стосовно статево рольових особливостей учнів;

3) будувати гуманні, довірливі й поважливі стосунки з дітьми;

4) бачити й визнавати в кожній дівчинці, дівчині, у кожному хлопчикові, юнакові індивідуальність, неповторну й самоцінну особистість.

Організаційна діяльність передбачає здатність:

1) виявляти, аналізувати й розв'язувати типові проблеми, які виникають у процесі гендерної соціалізації учнів; організовувати педагогічні ситуації виховання школярів, які сприяють їх позитивній гендерній соціалізації;

2) створювати умови, які спонукають дитину удосконалювати свою чоловічу/жіночу індивідуальність;

3) аналізувати й регулювати власну статево рольову поведінку.

Комунікативна діяльність включає в себе вміння:

1) володіти інструментарієм індивідуальної й групової комунікації;

2) встановлювати контакти з хлопчиками й дівчатками молодшого шкільного, підліткового й старшого шкільного віку, розуміти психологічний стан хлопчика/дівчинки, юнака/дівчини, компетентно розв'язувати педагогічні завдання;

3) емоційно заражати учнів, збуджувати у них інтерес у процесі спілкування, викликати бажання до спільної діяльності;

4) володіти собою, керувати своїм настроєм.

Аналітично-оцінююча діяльність соціального педагога полягає в аналізі як власних дій, так і дій учнів, виявленні їхніх позитивних сторін і недоліків, порівнянні отриманих результатів із запланованими в аспекті гендерної соціалізації школярів. За допомогою аналітично-оцінюючої діяльності відбувається зворотній зв'язок, тобто своєчасно визначаються конкретні результати виховної роботи педагога і вносяться необхідні корективи.

Наступний напрям діяльності соціального педагога – це практичне здійснення конкретних педагогічних заходів, що передбачає наявність у нього необхідних навичок і вмінь, які слід розглядати як сформовану в педагога здатність до взаємодії з дітьми різної статі й різного віку, яка ґрунтується на актуалізації необхідних знань та навичок, і до творчого застосування форм і методів роботи зі школярами [5; 6].

Дослідницько-творчий вид діяльності – здатність творчо підходити до організації гендерного виховання школярів. Він має пронизувати всі попередні види діяльності та своєчасно наповнювати їх новим змістом [6].

Під професійно важливими якостями ми розуміємо такі особистісні якості, які сприяють успішному засвоєнню педагогічної діяльності й позитивно впливають на її результативність.

Говорячи про професійні якості соціального педагога в галузі гендерної соціалізації школярів, слід відзначити, що вони повинні мати особливий специфічний прояв [5; 7; 9].

Перша професійно важлива якість, на ґрунті якої базуються всі інші, це здатність любити дітей, любити щиро, ніжно, відповідально. В.Сухомлинський був глибоко переконаний у тому, що «добро, ласка, любов щодо дитини – не абстрактні добро, ласка й любов, а людські, реальні, пройняті вірою в людину, – це могутня сила, здатна утвердити в людині все прекрасне й зробити її ідеальною» [8, с. 26]. Дійсно, професія педагога вимагає любові до дітей, яка передбачає вміння співробітничати з ними, відчуваючи при цьому радість від спілкування.

Як професійно важлива якість здатність любити дітей повинна бути властива кожному зацікавленому в позитивних результатах своєї праці соціальному педагогові, тим більше педагогові, який працює в галузі гендерної соціалізації, де дуже важливі близькі, довірливі, емоційно теплі стосунки між вихователем і вихованцем. Прояв почуття любові в досліджуваній галузі діяльності має свою специфіку, пов'язану з розумінням цінності хлопчика/дівчинки, юнака/дівчини як особистості. Любити дівчаток і дівчат за їхню жіночу неповторність, за те, що вони майбутні жінки й матері. Пестити й зрощувати в кожній усе те гарне й позитивне, що найбільше цінується в жінках і

характеризує їх як прекрасну половину людства. Любити хлопчиків і юнаків, визнавати, поважати в кожному унікальну індивідуальність. Виховувати дійсно сильну стать, мужніх чоловіків, ніжних, відповідальних і турботливих батьків. Саме таку професійну позицію повинен займати соціальний педагог, який формує особистості майбутніх чоловіків і жінок. За допомогою любові можна завоювати будь-яке дитяче серце, навіть найнепокірніше, скоректувати будь-який характер. Прояв почуття лише на словах не справить бажаного ефекту. Результат будь-якої роботи, зокрема й виховної, передусім залежить від зусиль працівника. Усе свідчить про те, що здатність любити дітей як професійно важлива якість особистості набуває особливої значимості в галузі гендерної соціалізації, коли стає стимулом для активних дій педагога, направлених на формування характеру дитини, коли виражається в турботі про дітей, створенні сприятливих умов для їх виховання [7].

Другою професійно важливою якістю ми вважаємо делікатність, яку розглядаємо як дотримання соціальним педагогом почуття міри в спілкуванні з дітьми, обережності при обговоренні з ними гострих питань і хвилюючих тем; уміння відчувати емоційний стан дитини, розуміти й поважати її чоловічу/жіночу індивідуальність, здатність впливати на внутрішній світ хлопчика/дівчинки, сприяти формуванню суспільне цінних рис характеру чоловіка/жінки. Ця якість відображає специфіку виховної роботи соціального педагога в галузі гендерної соціалізації, зобов'язаного знайти правильний підхід до дітей різного віку й різної статі: дуже моторним, гомінливим і допитливим молодшим школярам; образливим, гарячкуватим і частенько впертим підліткам; категоричним, вразливим і надмірно самостійним юнакам та дівчатам; емоційним, плаксивим, вередливим представникам жіночої статі та грубуватим, войовничим, здатним на ризиковані вчинки представникам чоловічої статі. У педагогічній діяльності делікатність визначається не стільки здатністю вихователя уникнути конфлікту з дитиною, скільки вмінням правильно розв'язати протиріччя, що виникло. Делікатний соціальний педагог – це ввічливий, чуйний, доброзичливий, він тонко відчуває настрої й переживання своїх вихованців – хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат, обережний у словах, справедливий в оцінках педагог, який уміє передбачити заздалегідь, який результат принесуть його зауваження, вимога, похвала.

Завершують наш перелік комунікабельність і емоційність, які утворюють одну інтегральну якість. Під комунікацією розуміють не стільки обмін інформацією, скільки поведінкову сторону взаємодіючих між собою людей. В основі цієї якості лежать уміння професійного спілкування. Але соціальний педагог повинен не тільки вміти спілкуватися, а й прагнути до спілкування, бути доброзичливим і тактовним. Безперечним є те, що успіх вихователя залежить і від його комунікативних здібностей. Саме за допомогою спілкування можна багато дізнатися про дитину, про її проблеми, можна заспокоїти й дати пораду.

Отже, на основі вищевказаного можна зробити висновок, що професійна діяльність соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів передбачає:

– усвідомлення необхідності організації соціально-виховної діяльності з гендерної соціалізації не за наказом, а за внутрішнім бажанням і мотивом;

- уміння брати на себе відповідальність при виявленні й вирішенні важких проблем з гендерної соціалізації;
- висока професійна компетентність, самостійність суджень, оперативність і сміливість щодо прийняття рішень;
- наявність особистої методики, досвіду створення захоплюючої атмосфери, що сприяє формуванню в молоді основ морально-психологічних поглядів на статеву поведінку, шлюб та сім'ю, культуру міжстатевого спілкування;
- здатність до постійного самовдосконалення, творчого пошуку;
- здатність швидко пов'язувати нові знання з уже набутими.

Проведене дослідження вимагає подальшого поглиблення змісту, форм та методів соціально-педагогічної діяльності в аспекті гендерної соціалізації учнів.

Важливим в цьому аспекті є підготовка фахівців в умовах закладу вищої освіти, формування у них необхідних знань, вмінь та навичок, розширення можливостей їх практичної соціально-виховної роботи.

Використана література:

1. *Боришевский М.И. Виховання у дітей статевої самосвідомості / М.И. Боришевский // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – С. 19-27.*
2. *Говорун Т.В. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства : [навч. посібник] / Т.В. Говорун, В.П. Кравець, О.М. Кікінежді, О.Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 144 с.*
3. *Ковалева А.И. Концепция социализации молодежи : нормы, отклонения, социализационная траектория / А.И. Ковалева // Социс. – 2008. – № 1. – С. 109-115.*
4. *Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В.П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.*
5. *Лебідь І.Ю. Гендерна педагогіка : навчально-методичний посібник / І.Ю. Лебідь. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2015. – 130 с.*
6. *Оксамитна С.М. Гендерні відносини крізь призму громадської думки в Україні і світі / С.М. Оксамитна // Гендерна перспектива / [упоряд. В. Агєєва]. – К. : Факт, 2004. – С. 135–147.*
7. *Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с.*
8. *Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1978. – 264 с.*
9. *Яценко Л.В. Гендерна освіта і виховання в сучасній середній школі / Я. Н. Яценко // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві : [матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (11-13 грудня 2003р.)]. – К. : ПЦ «Фоліант», 2003. – С. 154-156.*

ГЛАВАЦКАЯ ОЛЬГА ЛЕОНИДОВНА. *Содержание социально-педагогической деятельности в аспекте гендерной социализации школьников.*

В статті розглядається проблема діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів. Освітлено сутність понять «гендер» і «гендерна соціалізація». Визначено основні напрями соціально-виховної діяльності соціального педагога в аспекті гендерної соціалізації учнів і розроблено модель такої діяльності. Представлено зміст факультативного курсу «Основи гендерної соціалізації учнів». Охарактеризовано професійні вміння, якими повинен володіти соціальний педагог в роботі з дітьми.

Ключові слова: соціалізація, гендерна соціалізація, соціально-педагогічна діяльність, соціальний педагог, учень, заклад середньої освіти.

HLAVATSKA OLGA. *Contents of social-pedagogical activity in the aspect of gender socialization of pupils.*

The article deals with the problem of the activity of social pedagogue in the aspect of gender socialization of pupils. The essence of the concepts of «gender» and «gender socialization» is highlighted. The basic directions of social and educational activity of social pedagogue in the aspect of gender socialization of pupils are determined and a model of such activity is developed. The content of an optional course "Fundamentals of Gender Socialization of Students" is presented. Characterized by the professional skills that a social teacher must have in working with pupils.

Key words: socialization, gender socialization, social-pedagogical activity, social teacher, pupil, establishment of secondary education.

УДК 37.013.42 : 304.44

Григоренко В. Л., Рассказова О. І., Рассказова П. І.

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті репрезентовано теоретичне обґрунтування інноваційних засобів розвитку соціальності дошкільників в інклюзивному освітньому просторі. При розробці таких засобів автори орієнтувалися на розуміння соціальності як набуті індивідом характеристики, що поєднує у собі її соціальний досвід та суб'єктність. Доведено, що дошкільний вік є найбільш сприятливим для засвоєння цінностей суспільства, відкритого для людей з інвалідністю. У якості дієвого засобу розвитку соціальності дошкільників розглянуто соціально-педагогічні ігри, методи стимулювання, включення, театралізації, соціального навчання, виховання особистості у колективі, а також індивідуальні картки досягнень, технічні засоби комунікації, інклюзивні іграшки тощо. Висвітлено інноваційні засоби розвитку соціальності дошкільників, зокрема «Книги – соціальні історії» та «Картки – життєві історії».